

Анатолій Іванович ЛІВІНСЬКИЙ

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Одеський державний аграрний університет

**ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ
ВИРОБНИКІВ У КОНТЕКСТІ РЕНОВАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Лівінський, А. І. Закордонний досвід регулювання діяльності аграрних виробників у контексті реновації вітчизняної аграрної економіки [Текст] / Анатолій Іванович Лівінський // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том 2. – № 4. – С. 85-93. – ISSN 2415-8453.

Анотація

У статті узагальнено закордонний досвід регулювання діяльності аграрного виробництва, вказано на необхідність державного регулювання, що дозволяє забезпечити збалансований економічний розвиток аграрних виробників й агросектору загалом. Результати проведених наукових розвідок не здатні повною мірою задовольнити потреби теорії і практики державного управління у сфері аграрного бізнесу.

Ключові слова: аграрне виробництво; регулювання; регіон.

Anatolii Ivanovych LIVINSKYI

PhD in Agricultural Sciences,
Associate Professor,
Odessa State Agrarian University

**FOREIGN EXPERIENCE OF AGRICULTURAL MANUFACTURERS REGULATION IN
THE CONTEXT OF THE DOMESTIC AGRICULTURAL ECONOMY OF RENOVATION**

Abstract

The article summarizes the foreign experience of regulating the activity of agrarian production. The author emphasises the necessity of state regulation, which can ensure balanced economic development of agrarian producers and the agro-sector. The results of the analyses of scientific investigations show that there is a requirement to continue thorough research of the theory and practice of public administration in the field of agrarian relations.

Keywords: agrarian production; regulation; region.

JEL classification: Q18, Q57

Вступ

Розвиток аграрного бізнесу шляхом переходу до більш високих технологічних укладів і підвищення його ефективності – ключове завдання на сучасному етапі розвитку України. На ефективний розвиток вітчизняного аграрного бізнесу впливає низка серйозних перешкод, які потребують негайного вирішення. Технологічна і

© Анатолій Іванович Лівінський, 2017

технічна відсталість суб'єктів аграрного бізнесу, які займаються виробництвом та переробкою аграрної продукції, неефективність діяльності інститутів аграрного бізнесу, недосконалість інституційного середовища обумовлюють низький рівень економічного потенціалу аграрного бізнесу та його конкурентоспроможність у світовому економічному просторі. Вищевикладене дає підставу розглядати це питання як актуальне наукове завдання, що має істотне наукове і практичне значення для вдосконалення теорії і практики інституційного регулювання, зокрема це стосується ефективного функціонування системи інституційного регулювання реновацій у напрямку розвитку економічного потенціалу аграрного бізнесу.

Останні дослідження вітчизняних науковців Галицького О. М., Гришової І. Ю., Дяченка О. П., Митяй О. В., Наумова О. Б., Ніколюк О. В., Стоянової-Коваль С. С. та багатьох інших свідчать, що в зарубіжних країнах із розвинутою економікою держава не має сильного впливу на аграрні ринки. [1-9] Така ж ситуація спостерігається у країнах - світових лідерах в аграрній сфері. Наприклад, Міністерство сільського господарства США (USDA) контролює ціни в незначному ступені. Фактично в нашій країні адміністративний контроль є набагато сильнішим, що потребує вивчення зарубіжного досвіду та імплементації його дієвих механізмів у процесах реновації вітчизняної аграрної сфери.

Мета статті

Мета статті – узагальнити закордонний досвід регулювання діяльності аграрних виробників у контексті реновації вітчизняної аграрної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

У Сполучених Штатах Америки відбувається відносно плавне координування багатьох видів діяльності в продовольчому комплексі. Воно здійснюється без централізованого регулювання з боку держави. Причина такого правильного ходу справ лежить не стільки в плануванні у великих фірмах агробізнесу або кваліфікації їх менеджерів, скільки в загальній конкурентній ринковій атмосфері, що оточує менеджерів багатьох тисяч ферм і підприємств у продовольчому ланцюжку й приводить їх у відповідність один з одним. Особливо важливі вільні й гнучкі ціни в продовольчому комплексі. Американський продовольчий комплекс динамічний, для нього типові постійно змінні технології й запити споживачів. Гнучке ціноутворення - основна причина розвитку в зниженні собівартості, правильній спеціалізації, оптимальній системі зберігання й транспортування, оптимальній кількості кінцевої продукції, оптимальній переробці.

Більшу частину історії Сполучених Штатів аграрне виробництво розвивалося без якого-небудь регулювання цін урядом. Уряд почав регулювати ціни, коли виникло велике надвиробництво продукції, а не її дефіцит. Цінове регулювання почалося (Актом по сільськогосподарському регулюванню 1933 р.) після десятилітнього зниження фермерських цін через швидке впровадження засобів механізації.

До 1933 р. держава проводила наступні основні програми впливу на аграрне виробництво:

1. Закони про продаж суспільних земель у приватну власність (1796, 1804, 1819, 1862 р.). Ці закони усе більше віддавали перевагу дрібним фермерам і досягли кульмінації в Homestead Act, що був прийнятий в 1862 р. і передав землю тим, хто її обробляв.

2. Підтримка досліджень, навчання й поширення знань (наприклад, Акт Моррила від 1862 р., що встановив систему надання землі університетам), збільшувала

доступність технічної інформації для тих фермерів, які бажали її приймати.

3. Контроль й інспектування хвороб сільськогосподарських рослин і тварин.

4. Забезпечення соціальної інфраструктури, разом із залізницею й шосейними дорогами, водними проектами, а пізніше й сільською електрифікацією.

5. Забезпечення ринкової інформації.

Політика підтримки й стабілізації цін у США відрізняється від існуючої системи ціноутворення в Україні по декількох напрямках, серед яких варто назвати п'ять:

1. У США немає «стелі» роздрібних цін на продовольство, навіть на соціально важливі продукти. Продовольча допомога бідним реалізується шляхом продовольчої карткової програми, частково здійснюваної USDA. Держава забезпечує продовольчими картками тільки людей з доходом нижче певного рівня. Вимога перевірки доходу збільшує цільову ефективність продовольчої карткової програми й тим самим знижує бюджетні витрати на неї. Цільова ефективність - відсоток програмних засобів, що отримують бідні.

У США контроль роздрібних цін на продовольство був розповсюджений у роки перших і другий світових війн і супроводжувався талонним раціонуванням. Без раціонування контроль за роздрібними цінами на м'ясо існував короткий час у 1970-і рр., у період в'єтнамської війни, коли уряд втратив контроль над бюджетом і грошовим забезпеченням. Політично популярним було тимчасово контролювати роздрібні ціни.

Однак цінові «стелі» скоротили пропозицію м'яса. Навіть невеликий відсоток падіння пропозиції викликав черги, зниження якості, корупцію, роздратування населення й взагалі несприятливу соціальну атмосферу. У 1970-і рр. контроль над роздрібними цінами на м'ясо тривав тільки 90 днів. Контроль бензину й інших товарів (там, де населення боялося, що зростання цін викликане владою монополій) тривав трохи довше.

Це показує, що споживчий крах може бути створений у ринковій економіці за короткий час шляхом цінового контролю. І це попри сучасні технології, розвинену інфраструктуру в США й т.д.

2. У приватному продовольчому комплексі неприпустиме існування постійного перевищення попиту над пропозиціями або навпаки. Цінове регулювання USDA встановлюється без «стелі» (максимумів). Уряд впливає на ціни у бік їх зниження тільки вивільненням урядових запасів (якщо вони є) для збільшення пропозиції. У результаті немає постійної ситуації перевищення попиту, що створюється ціновими «стелями», установлюваними нормативними актами. Нижні межі фермерських цін також підтримуються непрямыми методами. Уряд бере на себе викуп надлишків пропонованої продукції, які б у протилежному випадку утворилися при інших методах гарантування нижніх меж цін.

Є сільськогосподарські продукти, ціни на які підтримуються поточним законодавством. У цей час велика кількість важливих товарів не є об'єктом урядового цінового регулювання. Не регулюються ціни на картоплю, більшість видів фруктів й овочів, на м'ясо й інші продукти тваринництва (за винятком внутрішніх тарифів). Молоко - важливий виняток. Ціни на нього регулюються з політичних, а не економічних причин.

3. Більшість американських товарних програм (особливо з контролю виробництва) обмежують доступність фермерських продуктів для середніх американських покупців і підвищують їх ціни. Це монопольний ефект, що досягається в послідовно конкурентній економіці тільки силою держави, що діє в інтересах фермерів.

4. Регіональна цінова диференціація. У США ціни звичайно однакові у всіх регіонах країни, за винятком різниці в транспортних витратах. У ринковій економіці, якщо

немає монополії, на той самий продукт не можуть існувати різні ціни, тому що перекуповування усуває різницю. В Україні диференціальну ренту отримують перекупники. У США диференціальна рента дістається приватному землевласникові через різного роду орендні договори, якщо земля не належить самому фермерові. Частина землевласницької ренти йде державі через прибуткові, майновий податки, податок на спадщину. Ми вважаємо, що принцип єдиної ціни повинен бути затверджений також в Україні.

5. У зіставленні з Україною ціни в США в остаточному підсумку більш диференційовані залежно від сезону, якості, умов поставки продукту, які визначаються контрактом. Можна сказати, що ціни диференційовані залежно від факторів, що мають значення для кінцевого споживача й посередника. Ціни не диференційовані географічно, оскільки американським споживачам однаково, звідки надходить продовольство. Таке очищення ціни в кожному конкретному контракті веде до сприятливих і добровільних угод, вигідних для обох сторін.

Американські програми підтримки фермерських цін беруть початок з того періоду, коли ці ціни й дохід падали через загальне надвиробництво, що склалося після тривалого періоду зростання продуктивності, який закінчився великою депресією 1930-х рр. Ефект сучасної політики складний і варіюється залежно від товару, але загалом ціни, які платить покупець, вищі в результаті державного втручання. Однак останніми десятиліттями в законодавстві складається тенденція до зниження рівнів підтримки, а ціни підтримуються методами, що дозволяють зробити більш конкурентоспроможним експорт США на світових ринках і зменшити витрати споживача. Можна очікувати, що ця тенденція збережеться, тому що політична сила фермерів і людей, що виростили на фермах, слабшає. Фермери зараз нараховують менше 3 % усього населення США.

Є три принципові підходи до програм підтримки цін з погляду аналізу попиту та пропозиції.

I. Перший підхід піднімає фермерські ціни шляхом обмеження пропозиції фермерської продукції й підвищення ціни для споживачів.

Сільськогосподарські ринки настільки конкурентні, що ферми не можуть діяти монополістично без допомоги держави. Уряд США звичайно не може змусити індивідуальних фермерів обмежити виробництво, він просить ферми обмежити виробництво, надаючи їм в обмін можливість брати участь в інших програмах.

II. При другому підході уряд підвищує фермерські ціни, купуючи ту кількість продукції, що, будучи проданою, могла б понизити ринкову ціну. Можливий й інший варіант, коли уряд позичає фермерів грошима по «позиковій ставці» на одиницю продукції. «Позикова ставка» – це гарантована нижня межа ціни. Фермер отримує гроші, а уряд отримує врожай як заставу під позичку на той випадок, якщо пізніше ринкова ціна виявиться нижче позикової ставки. Установа, що купує аграрну продукцію для уряду, – товарна кредитна корпорація (ССС), «покупець останньої надії». На відміну від України уряд США вважає, що це погано, коли він купує аграрну продукцію, і добре, коли в державі запаси невеликі.

III. Третій підхід (названий планом Бенсона-Бреннона у 50-60-і рр. XX ст.) належить до чинних сьогодні цільової ціни й дефіцитної платіжної схеми, які використовуються в зернових програмах у комбінації з першим і другим підходами. У цьому підході фермерові надається інша гарантована ціна, що зветься цільовою ціною. Продукція, вироблена за цією ціною, продається на ринку, а уряд покриває різницю між більш низькою ринковою ціною (тією, що платить споживач) й більш високою цільовою ціною (тією, що одержує фермер).

Середній споживач страждає від державного втручання й у першому, й в другому підходах внаслідок як зростання цін, так і скорочення виробництва. Однак у результаті другого підходу у власності уряду виявляються надлишкові запаси, які можуть бути реалізовані за низькими цінами на користь деяких груп споживачів. Сюди входять американські школярі й деякі закордонні покупці. Ці державні надлишки слугують джерелом субсидій пшениці, яка продається іншим країнам у межах програм збільшення експорту. Третій підхід працює на середнього споживача. Якщо цей підхід не супроводжується обмеженням виробництва, то в результаті споживча ціна виявляється нижчою за ціну рівноваги, яка б склалася без якої-небудь державної програми. Третій підхід, особливо якщо він не пов'язаний з обмеженням виробництва, також найбільш дешевий для державного бюджету. Перший підхід - обмеження виробництва - пов'язаний з найменшими витратами бюджетних коштів, однак обмеження виробництва створює інші небюджетні витрати й моменти неефективності.

Зовні третій підхід найбільш схожий на вітчизняну схему субсидій. Однак це лише зовнішня подібність. Вирішальне розходження полягає у тому, що американська роздрібна ціна гнучка. У силу цього кількість пропонованої по гарантованій фермерській ціні продукції завжди дорівнює тому, що потрібно споживачам. З іншого боку, якщо роздрібна ціна фіксована, виникає надлишковий попит і недостачі.

Важко інтерпретувати функцію пропозиції в Україні, використовуючи звичайний мікроекономічний аналіз. Зберігаються багато елементів адміністративного втручання, що визначають спеціалізацію й розміщення виробництва. Промислові засоби виробництва (добрива, техніка й т.д.) розподіляються нерационально, через нерозвинений ринок. Це набагато збільшує витрати виробництва, обмежує реакцію виробників на зміну цін.

Економісти аналізують зміни на ринках, розглядаючи фактори, що впливають на пропозицію, окремо від факторів, що впливають на попит. Ціни, які одержують фермери, падають (особливо щодо цін на засоби виробництва, використовувані на фермах) з трьох причин.

Перша - із часом створення й поширення інноваційних технологій на селі дуже збільшує пропозицію. У цьому випадку «пропозиція» - термін, що означає кількість продукції, добровільно надаваної на продаж за певними гіпотетичними цінами.

Друга причина - еластичність цін від попиту на більшість продовольчих товарів низька.

Третя причина - згодом попит росте набагато повільніше, ніж пропозиція, тому що американці витрачають прогресивно меншу частину своїх доходів на харчування (закон Енгеля).

Інакше кажучи, закон Енгеля означає, що попит на продовольство нееластичний від доходу. Статистичний аналіз показує, що в цей час у США еластичність фермерської продовольчої продукції загалом становить близько 0,2. Це означає, що споживання фермерської продовольчої продукції середнім споживачем зростає тільки на 2 % при зростанні його доходу на 10 %. Загальна еластичність від доходу продовольчих товарів, що купують споживачі в роздрібній торгівлі, становить 0,6-0,7. Люди з більш високими доходами більше віддають перевагу переробленій й упакованій продукції, ніж люди з низькими доходами.

Оскільки фермерські доходи тісно пов'язані з фермерськими цінами, то фермерське лобі доводить, що, виходячи зі «справедливості», уряд повинен підтримувати фермерські ціни на деякому мінімальному рівні. Однак фермерські доходи й фермерські ціни не завжди змінюються в одному напрямку. У довгостроковому плані справедливість не є необхідним виправданням державної

підтримки цін. Втручання є обтяжливим для державного бюджету й спричиняє небюджетні витрати у вигляді виснаження ресурсів.

Однак є причина, через яку уряд повинен сприяти стабілізації цін на рівні довгострокових рівноважних, а не підтримувати їх нижче цін довгострокової природної рівноваги. Це причина продуктивності, заснована на тому факті, що ціни, одержувані фермерами, звичайно більше змінні від року до року, ніж ціни, одержувані в інших сферах. Це створює ризик і веде до поганого розподілу ресурсів і більш високих витрат, ніж це можливо у випадку урядової допомоги. Від високих витрат страждають і виробники, і споживачі.

Від року до року пропозиція багатьох сільськогосподарських товарів змінюється залежно від складної погоди. Ціна росте, наприклад, у випадку посухи. Вона значно змінюється не тільки через пропозицію, але й тому, що попит на більшість продовольчих товарів нееластичний від ціни. Це означає, що навіть для малих збільшень споживання потрібні більші падіння ціни.

Статистичні параметри кривої агрегованого попиту на продовольство найвищою мірою нееластичні від ціни (від -0,17 до -0,32). Інакше кажучи, продовольче споживання зростає тільки на 1,7-3,2 %, коли ціна на продовольство падає на 10 %.

Державне регулювання сільськогосподарських цін - тільки один з напрямків вирішення проблеми. Інший напрямок полягає в тому, щоб фахівці досліджували ринки й надавали інформацію, що містить точні прогнози про зміни, які фермери й аграрні підприємства могли б використати для планування. Один із чотирьох підрозділів Служби економічних досліджень (Дослідницька служба Міністерства сільського господарства США) спрямовує більшу частину своїх ресурсів на роботу такого роду. На практиці економіст-аналітик знає специфіку попиту та пропозиції кожного рослинницького й тваринницького продукту, особливо оцінки цінової еластичності.

Перехресна цінова еластичність відносно попиту означає те, що попит на товар змінюється разом із ціною або доступністю для споживачів інших товарів, особливо замінників. Попит на свинину, наприклад, залежить не тільки від ціни на неї, але й від ціни на м'ясо птиці, а можливо, навіть і від цін на непродовольчі товари.

Також важлива й перехресна цінова еластичність пропозиції. Наприклад, комерційна пропозиція ячменю, який фермери продають виробникам комбікорму, залежить від ціни, одержуваною фермою за вироблену нею яловичину. Навіть якщо ціна, що сплачується за ячмінь, робить його найвищою мірою прибутковим, пропозиції ячменю не буде, якщо ціна, яку ферма одержує за яловичину, робить ще більш прибутковим використання ячменю на корм для виробництва яловичини. Якийсь час тому США тимчасово імпортували ячмінь й овес переважно через те, що державна ціна підтримки на інші види зерна зробила ячмінь й овес відносно неприбутковими. Це відбулося навіть всупереч тому, що існуючі ринкові ціни перевищували витрати виробництва ячменя й вівса.

Однією з принципових складностей, з якими зіштовхуються іноземні підприємці в переговорах з партнерами по спільних підприємствах, стосується поняття відносної прибутковості, що класифікує проекти залежно від прибутку на вкладення, а також поняття вартості упущеної вигоди.

У США під впливом ринкових сил ціна на ідентичний товар, вироблений у різних регіонах, встановлюється, власне кажучи, єдина, й вона розрізняється по регіонах тільки на величину транспортних витрат.

В Америці багато посередників, що займаються просуванням продовольства від виробника до споживача. У США, як і в Україні, поняття «посередник», «перекупник», «спекулянт» мають негативне значення в суспільній свідомості, але не у економістів.

Соціальна корисність їх діяльності найчастіше не видима відразу, особливо коли посередник здійснює лише незначну фізичну обробку товару. У дійсності ж ця діяльність цілком продуктивна, особливо коли здійснюється в умовах конкуренції й гнучкості цін. Торговці відіграють важливу роль у вирівнюванні пропозиції й споживання по сезонах і роках. Ця діяльність, що забезпечує зберігання й переробку, разом з ф'ючерними ринками зменшує ризик для фермерів, що зіштовхуються із ціновою нестабільністю. Важлива роль перекупників у перевезенні продовольства з регіону в регіон. Діяльність перекупників призводить до вирівнювання цін у різних регіонах.

Вигоди посередництва між регіонами складаються із чотирьох моментів:

1. Посередництво охороняє один регіон від збитків, у той час коли інший регіон може мати прибутки.

2. Підвищення конкурентності. Дії посередників збільшують конкуренцію постачальників і знижують ціни в регіонах, де ціна може бути високою через те, що там мало продавців (олігополія). Крім того, ці дії підвищують конкуренцію покупців і ціни в регіонах, де ціна низька, можливо, через малу кількість покупців (олігопсонія). Навіть якщо реальний потік товару між сусідніми регіонами невеликий, потенційно можливий потік допомагає стримувати ціну на конкурентному рівні.

Парадокс полягає в тому, що якщо турбує спекуляція, породжувана монополією, то найбільш гарантованим шляхом ліквідувати монополійні прибутки є визволити ціни й заохочувати діяльність посередників.

3. Посередництво веде до ефективної регіональної спеціалізації. Фермери в усіх регіонах зіштовхуються з однією й тією ж ціною, тому вони прагнуть до спеціалізації, що має найменші продовольчі витрати. Виникають стимули до розвитку транспорту й розширення «вузьких місць» в іншій інфраструктурі, створення ефективних транспортних засобів.

4. Виникають переваги масових запасів, коли кожен регіон може розраховувати на пропозицію з інших регіонів. Коли в одному, окремо взятому регіоні неврожай, вільне посередництво між регіонами дозволяє вирівняти ціни.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Результати дослідження закордонного досвіду функціонування аграрної економіки вказують на необхідність державного регулювання, що дозволяє забезпечити збалансований економічний розвиток аграрних виробників й агросектору загалом. Визнаючи внесок зарубіжного досвіду у формування теоретичних уявлень щодо регулювання економічного розвитку аграрного бізнесу та роль інституціонального регулювання реновацій в активізації його розвитку, слід зазначити, що результати проведених наукових розвідок не здатні повною мірою задовольнити потреби теорії і практики державного управління у сфері аграрного бізнесу. Питання щодо розбудови теоретико-методичних підходів до визначення місця інституціонального забезпечення у реалізації стратегії розвитку економічного потенціалу аграрного бізнесу залишаються невирішеними і такими, що потребують подальших наукових досліджень у напрямку реновацій аграрної економіки.

Список літератури

1. Наумов, О. Б. Механізм державно-приватного партнерства як інструмент стабілізації інвестиційного процесу / О. Б. Наумов, С. С. Стоянова-Коваль// Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. - № 6. – С. 98-105.

-
2. Наумов, О. Б. Інституційні детермінанти й стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства / І. Б. Жилияєв, О. Б. Наумов, Л. М. Наумова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – № 5. – С. 89-95.
 3. Наумов, О. Б. Стратегічні вектори державного регулювання агропромислового виробництва : інструменти та методи консолідації ресурсів розвитку / О. Б. Наумов, Л. М. Наумова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. – № 4. – С.93-100.
 4. Gryshova, I. Ju. The mechanism for implementing the functions of consumerism in market conditions / I. Ju. Gryshova, A.O. Yanchuk, T. L. Shestakovska // Scientific bulletin of Polissia. – 2017. – №1(9). – P. 93-101.
 5. Gryshova, I. Yu. The Economic Measurement of Convergence of Institutional Impact on the Sustainability of Development of Domestic Enterprises / I. Yu. Gryshova, T. L. Shestakovska // Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2017. – №5. – P.61-66
 6. Nikoliuk, O. The organic production in the context of improving the ecological safety of production of the food industry / O. Nikoliuk, I. Gryshova, T. Shestakovska // Food Science and Technology. – 2017. – Volume 11. – №4. – P.103-111. (DOI: <http://dx.doi.org/10.15673/fst.v11i4.736>).
 7. Галицький, О. М. Методологічне забезпечення захисту економічних інтересів інноваційного розвитку суб'єктів аграрного виробництва / О. М. Галицький, Т. С. Шабатура // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – №1. – С. 123-131
 8. Галицький, О. М. Теоретико-методологічні концепти розвитку механізму державного регулювання аграрного виробництва в Україні: монографія / О. М. Галицький. – ТОВ «Домінант», 2017. – 312 с.
 9. Mityay, O. V. Development of the innovative enterprises of the agrarian production in the current economic system of Ukraine / O. V. Mityay, L. N. Naymova, O. N. Galitsky // *Scientific bulletin of Polissia*. – 2016. – № 3 (7). – С. 124-129.

References

1. Naumov, O. B. & Stoianova-Koval, S. S. (2016). Mekhanizm derzhavno-pryvatnoho partnerstva yak instrument stabilizatsii investytsiinoho protsesu. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 6, 98-105.
2. Naumov, O. B., Naumov, O. B., Naumova, L. M. (2016). Instytutsiini determinanty y stratehichni napriamy ekonomichnoho rozvytku natsionalnoho hospodarstva. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 5, 89-95.
3. Naumov, O. B. & Naumova, L. M. (2017). Stratehichni vektory derzhavnoho rehuliuвання ahropromyslovoho vyrobnytstva: instrumenty ta metody konsolidatsii resursiv rozvytku. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 4, 93-100.
4. Gryshova, I. Ju., Yanchuk, A. O., Shestakovska, T. L. (2017). The mechanism for implementing the functions of consumerism in market conditions. *Scientific bulletin of Polissia*, 1(9), 93-101.
5. Gryshova, I. Yu., Shestakovska, T. L. (2017). The Economic Measurement of Convergence of Institutional Impact on the Sustainability of Development of Domestic Enterprises. *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5, 61-66
6. Nikoliuk, O., Gryshova, I., Shestakovska, T. (2017). The organic production in the context of improving the ecological safety of production of the food industry. *Food Science and Technology*, 11(4), 103-111. (DOI: <http://dx.doi.org/10.15673/fst.v11i4.736>).

-
7. Galytskyi, O. M., Shabatura, T. S. (2017). Metodolohichne zabezpechennia zakhystu ekonomichnykh interesiv innovatsiinoho rozvytku sub'ektiv ahrarnoho vyrobnytstva. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1, 123-131.
 8. Galytskyi, O. M. (2017). *Teoretyko-metodolohichni kontsepty rozvytku mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho vyrobnytstva v Ukraini*.
 9. Mityay, O. V., Naymova, L. N. , Galitsky, O. N. (2016). Development of the innovative enterprises of the agrarian production in the current economic system of Ukraine. *Scientific bulletin of Polissia*, 3 (7), 124-129.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2017 р.